

Tonči Grbelja

POLOŽAJ I AKCIJE RADNIŠTVA NA TUZLANSKOM PODRUČJU 1920. GODINE

Nakon završetka prvog svjetskog rata ubrzan je proces obnavljanja revolucionarnog radničkog i sindikalnog pokreta u Bosni i Hercegovini, a shodno tome i na području tuzlanskog rudarskog bazena. Do kraja 1919. godine broj sindikalno organizovanih radnika na području Tuzle i Kreke iznosio je 1937, a u Lukavcu 318 članova¹. U tom periodu najviše je napredovala podružnica Saveza rudarskih radnika, koja je okupljala i najveći broj sindikalno organizovanih članova.

Početkom 1920. godine radnici tuzlanskog rudarskog bazena nastavljaju odlučnu borbu za poboljšanje svog ekonomskog položaja. Jedan od glavnih uzroka te njihove pojačane aktivnosti bio je nagli skok cijena životnih potreba, naročito prehrambenih artikala. Polvžaj radnika pogoršavali su i drugi faktori od kojih je najznačajniji bio pad vrijednosti dinara uslijed inflacije, što je smanjivalo kupovnu moć i uticalo na obaranje životnog standarda radnika. Radničke nadnice, koje su radnici izvojevali u drugoj polovini 1919. godine, naglo su gubile realnu vrijednost, a istovremeno su poslodavci neprestano odbijali da visinu nadnica usklade sa rastom skupoće. Zbog toga su sukobi između radnika i poslodavaca postali naizbježni i sa prvim radničkim akcijama i pokretima susrećemo se već tokom januara 1920. godine, da bi se tokom godine njihov intenzitet znatno povećao.

U Tuzli je, 29. januara 1920. godine, održana radnička skupština protiv skupoće, na kojoj je bilo prisutno oko 2000 lica. O položaju radnika na skupštini su govorili Mitar Trifunović i Mato Vidović², a zatim je prihvaćena rezolucija u kojoj je istaknuto:

»Skupoća je postala nepodnošljiva. Njeno neprestano raščćenje preti radnim i siromašnim masama umiranjem od gladi i stradavanjem od studeni bez ogreva. To stanje ne samo što se ne popravlja, jer država ne poduzima najpodesnije mere, već se i ono u velikoj meri pogoršava time, što je država proglasila slobodnu trgovinu. . . , i što se uopšte oteže sa rešenjem sviju neodložnih glavnih pitanja privredne politike. «

Ovakva ekonomska politika države prisiljava radničke i siromašne narodne mase na najenergičniji otpor. Međutim, tu nužnu i opravdanu borbu proletarijata jugoslovenska buržoazija, koja gura u tu borbu nastoji svim sredstvima da uguši. I danas ide ona za tim ciljem ne birajući sredstva u delovanju protiv radničkog

pokreta. Svako sprečavanje od njene strane u razvijanju radničkog pokreta stvara mogućnost lihvarima, kriomčarima i špekulantima da mogu više pljačkati siromašni radni narod. Bezobzirnom ekonomskom politikom gura se čitav radni narod u propast.

Da bi se ne samo postojeće zlo otklonilo već i predupredila užasna opasnost kojoj se današnjom politikom ide u susret, siromašni radni narod traži:

1. Radi obezbeđenja narodne ishrane i nacionalizovanja celokupne uvozne i izvozne trgovine da se stvori državna ili opštinska autonomna organizacija ishrane, koju će sprovesti odbori izabrani od strane radničkih, poslodavačkih i kooperativnih organizacija, sa pravom prinudnog otkupa i konfiskacije svih životnih potreba i njihove podele preko kooperativnih i drugih nekapitalističkih udruženja;

2. Da se slobodna trgovina životnim namirnicama ukine i da se sve zalihe hrane, uglja, rublja, odela, obuće itd. proglase opštim narodnim monopolom, kojim će država rukovati i na taj način, što će celom stanovništvu davati dovoljnu količinu životnih namirnica i po jeftinu cenu. Nemonopolisanoj robi da se udare maksimalne cene;

3. Da se radništvu i siromašnom stanovništvu daju životne namirnice jeftinije srazmerno njihovoj oskudici progresivno opterećujući krupni kapital i kapitalistički višak vrednosti;

4. Da se pomažu potrošačke zadruge radnika i siromašnih građana;

5. Da se sve banknote koje se nalaze u prometu proglase jednako vrednim, a da se valutno pitanje reši na taj način, što će se stvoriti jedan novčani oblik, što će se poništiti sve domaće banknote nepotrebne saobraćaju, i to tako da se sopstvenicima novca do poreskog minimuma zameni hrđav novac dobrim u potpunom iznosu, a veće sume da se progresivno poništavaju tako da iz saobraćaja nestane privredi nepotrebnih banknota. Celi teret ovog poništenja da pada isključivo na bogate sopstvenike banknota;

6. Da se prestane sa progonima organizovanih radnika Jugoslavije;

7. Da se zagarantuje potpuna sloboda sastajanja, udruživanja, govora i štampe.³

Pored održavanja javnih skupština, radnici su se gotovo sveke nedjelje skupljali u Radničkom domu u Kreki ili pred zgradom direkcije ugljenokopa i raspravljali o svom položaju. Uticaj Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista) među tuzlanskim radnicima svakim danom je sve više jačao, tako da se broj njenih članova i simpatizera neprestano uvećavao⁴. Međutim, ova aktivnost radnika nije mogla ostati nezapažena od strane vlasti i njenih policijskih organa, koji su budno pratili svaki i najmanji pokret radnika. Tako u jednom od izvještaja Načelstva tuzlanskog okruga, pov. br. 24 od 14. februara 1920. godine, upućenog Ministarstvu unutrašnjih poslova Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, nailazimo na slijedeću ocjenu političke situacije na području tuzlanskog okruga:

»Boljševička-komunistička organizacija u Tuzli svakim danom ima sve veći broj pristalica. Srećna je okolnost, što njoj ne prilaze ugledniji ljudi, no većim delom prosti radnici, koji su zavedeni od agitatora i nezadovoljnici današnjeg stanja, zaostali protekcionaši za vreme crno-žutog režima.

U Tuzli kod radnika, boljševizam se razvija zbog toga, što su u neposrednoj njenoj blizini državno preduzeće Solana u Kreki, rudokop uglja u Kreki i Bukinju i fabrika ljute sode u Lukavcu, u kojim preduzećima radi 2000 i više radenika, od kojih je jedan malen dio van boljševičke organizacije.

Svi radenici boljševici su dobro organizovani u jednu organizaciju, kojoj je središte u Tuzli i imaju svake nedelje skupštine u Kreki. Na tim skupštinama pretresaju se razna pitanja i da bi Ministarstvo moglo videti, u kome se pravcu razvija rad te ubitačne organizacije, čast mi je ispostaviti jedan izvještaj sa njihovog zbora.

Mitar Trifunović, bivši učitelj je vođa boljševičkog pokreta i stoji u tesnoj vezi sa organizacijom u Beogradu i Sarajevu. Za njega je utvrđeno, da je njihov organ koji u Sarajevu izlazi »Glas slobode«, rasturio po logoru i često se viđa u društvu vojnika.

Boljševička organizacija ima svoj dom u Tuzli i tu se upravni odbor njihove organizacije sastaje svake nedelje dva puta sredom i subotom i rešava razna pitanja.⁵

Na skupštini podružnice Saveza rudarskih radnika u Kreki, 19. februara 1920. godine, Mitar Trifunović je podnio, pred oko 400 radnika izvještaj sa plenarne sjednice Saveza. On je zatim govorio o potrebi borbe radnika i o pripremama za ujedinjenje svih rudara Jugoslavije⁶, i tom prilikom istakao, pored ostalog, i slijedeće:

». . . Savez rudarskih radnika za Bosnu i Hercegovinu je priznat od vlasti i to je jedna velika tekovina naše borbe. Ako rudari budu i dalje išli putem kojim su pošli, to može samo da im koristi u borbi za opravdane zahtjeve.

Zelim da vam kažem da poverenici rudara nisu hteli da potpišu sa vladom ugovor sklopljen 16. januara zato što nije u isti stavljena klauzula o slobodnom izboru radničkih poverenika. Tarifni ugovor radnička uprava je dužna da sprovodi, ali ako budete jedinstveni, ako ne dozvolite da vas cepaju na razne političke partije onda imate garanciju da će ugovor biti poštovan. Zato budite čvrsto uz svoju organizaciju i ne dajte da vas obmanjuju lažnim obećanjima.«⁷

Na osnovu izvještaja svojih agenata o ovakvim akcijama tuzlanskih radnika, policijske vlasti u Tuzli izrađivale su specijalne izvještaje i slale iz Zemaljskoj vladi u Sarajevu ili Ministarstvu unutrašnjih poslova Kraljevine SHS u Beograd, a nakon toga poduzimane su određene mjere protiv radnika i njihovih klasnoborbenih organizacija. Međutim, i pored svih represalija i terora, radnici tuzlanskog rudarskog bazena, a naročito rudarski radnici, vodili su permanentno borbu za očuvanje svojih izbornih prava, kao i za sticanje novih. U sklopu tih njihovih akcija veoma je bila značajna njihova aktivnost na ujedinjavanju radničkih sindikata u jedinstvenu organizaciju. Prvi pregovori za ujedinjenje sindikata rudara vo-

đeni su početkom aprila 1920. godine, kada je i donesen zaključak da se formira jedinstveni sindikat rudarskih radnika sa sjedištem u Beogradu.

Polovinom aprila 1920. godine u Tuzli je održana konferencija članova SRPJ (k), na kojoj je govorio Mitar Trifunović. Konferenciji su prisustvovali i željezničari, kojima je obećana podrška u predstojećem štrajku⁸. Nekoliko dana nakon toga, 18. aprila 1920. godine, u Kreki je održana skupština podružnice Saveza rudarskih radnika na kojoj je, pred oko 300 prisutnih, Mitar Trifunović govorio o zaključcima pretkonferencije rudara za ujedinjenje, a koja je 4. aprila održana u Slavosnkom Brodu⁹. U svom izvještaju sa ove skupštine podružnice Saveza rudarskih radnika u Kreki Edhem Sejdić, pristav tuzlanske policije, obavijestio je Gradski kotarski ured u Tuzli i o slijedećem:

»Skupštinu je otvorio Hurić, a Trifunović je istakao: ». . . Skupoća je velika, radni narod nije u stanju sa svojom platom koju dobiva sa 4-vero čeljadi živiti, jer mu nedeljno potrošak iznosi oko 800 K. Zbog toga naša volja mora biti čvršća i držati se strogo svoje organizacije jerbo je to jedini izlaz svakog radnika u ovom vremenu.«¹⁰

Na ovoj skupštini podružnice Saveza rudarskih radnika raspravljano je i o organizaciji proslave radničkog praznika Prvog maja. Utvrđen je program proslave, kojim je bila predviđena »radnička povorka gradskim ulicama Tuzle, održavanje majske skupštine i onda u večer zabava«¹¹. Neposredno nakon toga radnici su se počeli intenzivno pripremati za prvomajsku proslavu. Međutim, ove pripreme radnika tuzlanskog regiona, kao uostalom i sve ranije, bile su budno praćene od strane policijskih organa i žandarmerije, dok je istovremeno, na insistiranje okružnog načelnika Dimitrija Grudića, Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu izdala uputstva vojnim i policijskim vlastima o njihovoj intervenciji u slučaju eventualnih pokreta radnika¹².

U Tuzli je na dan Prvog maja 1920. godine bila obustavljena svaka djelatnost. Oko 7000 radnika iz Tuzle, Kreke, Lukavca i drugih okolnih mjesta krenulo je u povorci iz Kreke, koja je zatim prošla glavnim ulicama Tuzle i nakon toga ponovo se vratila u Kreku pred Radnički dom. Na čelu povorke vijorila se velika crvena zastava, a nošeni su i transparenti sa natpisom: »Proleter i svoju zemalja ujedinite se!«¹³. Čitavo vrijeme povorku su pratile naoružane žandarmerijske i policijske patrole, dok se istovremeno vojska nalazila u pripravnosti.

Nakon povratka u Kreku, pred Radničkim domom, održana je velika narodna skupština koju je otvorio Niko Trifković. Nakon toga, okupljenim radnicima govorio je Mitar Trifunović, koji je, pored ostalog, istakao:

»Proletarijat Jugoslavije opažajući i osjećajući da se reakcija u Jugoslaviji osmelila i hoće da se nasiljem po svaku cenu održi na vlasti ističe na svim zborovima zahteve:

1. Da se dade apsolutna sloboda štampe, sastajanja i udruživanja;

2. Da se raspiše izbor za Ustavotvornu skupštinu;
3. Da svaki građanin i građanka, koji su stari 20 godina imaju i aktivno i pasivno izborno pravo;
4. Da izbori narodnih predstavnika budu potpuno slobodni i na osnovu opšteg prava glasa sa proporcijom za celu zemlju;
5. Da se ostvari zaštitno radničko zakonodavstvo;
6. Da se poštuje pravo štrajka;
7. Da se prihvate zahtevi željezničara i da se povuku sve naredbe koje su izdate protiv željezničara koji su kolektivno stupili u ekonomsku borbu;
8. Da se ne napada socijalistički radnički pokret, jer on jedini u Jugoslaviji jasno shvaća i brani zajedničke interese siromašnog naroda od razbojničke buržoaske politike;
9. Da se radnici i siromašni radni svet snabde životnim namirnicama, odećom i obućom, jer će radni narod propasti ili će se morati boriti na život i smrt.«¹⁴

Isto veče u Radničkom domu u Kreki održana je zabava na kojoj je Mitar Trifunović govorio o životu i radu Vladimira Ilića Lenjina, čija se 50-godišnjica života i rada tih dana svečano proslavljala u čitavoj Jugoslaviji.¹⁵

O održavanju i toku prvomajske proslave policijske vlasti iz Tuzle izvijestile su odmah Zemaljsku vladu za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu. Kao ilustracija kakvo je raspoloženje vladalo tih dana na tuzlanskom području, najbolje se vidi iz izvještaja komandira žandarmerijske čete u Tuzli:

»Prilikom proslave Prvog maja t. g. kroz ovdašnje radništvo moglo se viditi da je najmanje pet hiljada lica pri povorki sudelovalo.

Svi ti su se kroz sudelovanje na toj proslavi kao komunisti pokazali, a osvedočio sam se da još jedan veliki broj ovdašnjeg stanovništva u duši sa komunistima oseća, ili neće ili ne sme da se otvoreno izjasni, već čeka na zgodnu priliku u kojoj bi se bezuvetno komunističkim radnicima priključio.

Kako u zadnje vreme pokret ovih radnika sve životniji postaje i različite vrste njihove protivdržavne namere ističu, probitačno bi bilo da se mere sigurnosti preduzmu, kako bi se svaki pokušaj u začetku uništiti mogao.

Žandarmerijska stanica Tuzle raspolaže sa 20 žandarma kojih je dužnost da se eventualnoj protivdržavnoj akciji energično na put stane, a sve mere u tom pravcu poduzmu.

Obzirom na veliki broj radnika komunista i njihovih pristaša, je ovaj broj žandarma bezuvjetno premalen, te bi se u slučaju potrebe stanice Tuzla sa vanjskim stanicama pojačati morala, to jest morao bi se odred žandarma u Tuzli grupisati.«¹⁶

Uz izvještaj komandira žandarmerijske čete načelnik tuzlanskog okruga Dimitrije Grudić je dodao i svoju opasku:

»Slažem se sa mišljenjem komandira čete i molim komandanta za dejstvo da se ovaj predlog usvoji.«¹⁷

Jedinstveni istup radništva na prvomajskoj proslavi očito je ostavio dubok utisak i na same vlasti i njene organe, jer za vri-



jeme trajanja povorke i održavanja radničke prvomajske skupštine policajci i žandarmi nigdje nisu smjeli javno da provociraju radnike.

Neposredno poslije prvomajske proslave započele su pripreme za odlazak radničkih predstavnika na Vukovarski kongres i Kongres ujedinjenja rudarskih radnika Jugoslavije. U vrijeme tih priprema došlo je, početkom juna 1920. godine, do pokreta krojačkih radnika u Tuzli, koji je izazvao nove sukobe između vlasti i radnika čitavog tuzlanskog bazena. O tom pokretu »Glas slobode« jame pisao:

»Neprestano rastuća skupoca a slabe plate dovela je krojačke radnike Tuzle u vrlo oskudan i bedan položaj. Poslodavci, ma da su sticali čitave kapitale eksploatišući svoje radnike, nisu ni hteli čuti o tome da svojim radnicima, tome izvoru svojih prihoda, podignu plate bar na onu visinu kako bi ovi mogli podmiriti najznačajnije životne potrebe. Radnici su znali da svoje stanje mogu popraviti jedino putem svoje jake organizacije, pa su radi toga svoju organizaciju izgrađivali i u njoj se okupljali.

Pre nekoliko dana predali su radnici, putem svoje organizacije, poslodavcima zahteve, davši im rok od 8 dana za odgovor. Pre isteka toga roka povedeni su sa radnicima pregovori na kojima su poslodavci pokazali svoju tvrdokornost, radi čega su pregovori već drugog dana prekinuti. Radnici su sa svoje strane pokazali najbolju volju da se spor izgadi sporazumom. Pošto su poslodavci konačno uvideli da u redovima krojačkih radnika vlada čvrsta volja da u borbi izdrže do pobeđe, popustili su poslodavci i udovoljili su radničkim zahtevima.¹⁸

Na Vukovarskom kongresu, održanom od 20. do 24. juna 1920. godine, sa tuzlanskog područja su učestvovali: Mitar Trifunović, Mato Vidović, Franjo Rezač, Stjepan Kranjčec, Ivan Špigl i Drago Železnik.¹⁹ Kongres je protekao u znaku oštre borbe većine protiv oportunističke struje, koju su zastupali Živko Topalović, Dragiša Lapčević i drugi. U novo rukovodstvo Mitar Trifunović je izabran za člana Centralnog partijskog vijeća. Nakon završetka rada Kongresa još snažnije je nastavljena radnička aktivnost na tuzlanskom području. U to vrijeme je Komunistička partija Jugoslavije imala u Tuzli 616 članova,²⁰ kao i preko 2000 članova revolucionarnih sindikata i snažnu podršku seoskih pauperiziranih masa.

Nakon Vukovarskog kongresa tuzlanska partijska organizacija stupa u borbu protiv pokušaja režima da dotadašnje rezultate radničke klase ukine. Na inicijativu Mitra Trifunovića, krajem juna 1920. godine, u Tuzli je održan veliki zbor radnika i seoske sirotinje kojem je prisustvovalo preko 5000 lica. Zbor je bio sazvan radi podrške seljačkim zahtjevima u vezi s rješenjem agrarnog pitanja, a na njemu je govorio Mitar Trifunović.²¹ Nekoliko dana kasnije, 4. jula 1920. godine, u Kreki je održana skupština podružnice Saveza rudarskih radnika na kojoj je izvještaj s Vukovarskog kongresa i sindikalne skupštine rudara podnio također Mitar Trifunović. Tom prilikom on je pred oko 500 rudarskih radnika, prema iz-

vještaju Ahmeta Ahmetovića, predstavnika Kotarskog ureda za grad Tuzlu, govorio, između ostalog, i slijedeće:

»... Buržoazija se već sama među sobom organizira i radni narod izaziva da može svoju halapljivost lakše izvršavati.

Na sastanku u Vukovaru se je pretresalo stanje rudarskih radnika, te današnja skupoća, navodeći da bez rudarskih radnika ne može obstojati niti jedna tvornica, niti može kretat željeznica, ni lađa, i u opće ništa.

... Što više više buržoazija na nas, to mi čvršće stojimo i skupljamo se oko organizacije i stojimo u skupu, jer je osveta krvava, te će doći jedan put čas da i mi te pijavice koje nam našu krv sisu jednom sa svojim rukama otlednemo i tresnemo o zemlju da puknu i da našu usisanu krv po zemlji prospemo, kao što je učinio ruski težak.

... Mi moramo u borbi jedan drugog potpomagati i dijeliti svoje zalogaše, jer sve zavisi o vašoj solidarnosti u radničkoj organizaciji.

Buržoazija ne drži se radničkog zakona o 8 satnom radu, nego traži da se radi doklen oni hoće; treba proti tome žestoko istupiti.«²²

Na protestnom zboru u Tuzli, 11. jula 1920. godine, održanom u znak protesta protiv namjera buržoazije i vlade Kraljevine SHS, da ukine 8-satno radno vrijeme, o čemu su, pred oko 2000 radnika i radnica govorili Mitar Trifunović, Franjo Rezač i Mato Vidović, u punoj mjeri manifestovalo se jedinstvo radnika u očuvanju dugogodišnjom borbom stečenih prava. Tom prilikom »Glas slobode« je, između ostalog, pisao:

»Skupština je divno manifestovala jednodušnost sviju radnika da po svaku cenu i svim sredstvima brane ono što su dugom i teškom borbom izvojevali. Podnešena rezolucija u tom smislu, bila je jednoglasno primljena. Ni najmanjeg produženja rada! bio je usklik kojim su se zaverili radnici i kojom je zaključena ova velika radnička skupština.«²³

O pokušaju buržoazije da produži radno vrijeme raspravljano je i na skupštini podružnice Saveza rudarskih radnika u Kreki, održanoj 17. jula 1920. godine. O tome je, pred oko 300 radnika, govorio Jovo Jakšić, dok je Franjo Rezač govorio o položaju radničke klase i skupoći.²⁴

Za dalji razvitak revolucionarnog radničkog pokreta na području tuzlanskog bazena od velikog značaja bilo je održavanje godišnje skupštine Mjesne organizacije KPJ u Tuzli 23. jula 1920. godine. Skupštinu je otvorio Mato Vidović, dok je izvještaj o radu od Kongresa ujedinjenja do Vukovarskog kongresa podnio Mitar Trifunović. U svom izvještaju on je najprije govorio o ekonomskoj i političkoj situaciji u Jugoslaviji sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu, a zatim je, prema pisanju »Glasu slobode«, istakao i slijedeće:

»Odmah po ujedinjenju klasnosvesnog proletarijata u Jugoslaviji i njegovoj čvrstoj odluci da će voditi nepomirljivu borbu protiv nezasiitljive i do srži u kostima pokvarene buržoazije do konačne

pobede nastali su progoni, hapšenja i pobijanja naših drugova, otпочeli su napadi na naše organizacije. . . Pa i pored svih napada i zlostavljanja naš se radnički pokret održao i naše organizacije pro-radile. . . Održano je pet javnih zborova u Tuzli i jedan težački zbor u Bistarcu. Na svim ovim zborovima bilo je prisutno oko 14500 lica radnog sveta. . . Naša Mesna partijska organizacija odlučila je da uđe u izbornu borbu sa maksimalnim programom. Broj članova iznosio je krajem juna 800, i to 700 muških i 100 ženskih.«²⁵

Nakon toga izabrano je novo rukovodstvo Mjesne organizacije KPJ u Tuzli, koje su sačinjavali: Marko Brović, predsjednik, Mitar Trifunović, sekretar, i članovi: Stjepan Kranjčec, Petar Dugonjić, Jovo Sretenović, Osman Hurić, Franjo Marić, Ivan Špigl i Sadik Kovčić.²⁶

Neposredno poslije konstituisanja novog rukovodstva Mjesne organizacije KPJ u Tuzli, njen sekretar Mitar Trifunović, 27. jula 1920. godine, održao je članovima KPJ u Lukavcu predavanje o radu i odlukama Vukovarskog kongresa.²⁷

Neprestano pogoršavanje položaja radnih masa uslovalo je sve učestalije njihove istupe protiv mjera vlasti. Tako je, Mjesna organizacija KPJ u Tuzli organizovala, 15. avgusta 1920. godine, veliku javnu skupštinu na kojoj su, pred oko 5000 prisutnih radnika i seljaka,²⁸ Života Milojković i Mitar Trifunović govorili o političkoj situaciji u zemlji. U svom izvještaju Ministarstvu unutrašnjih poslova Kraljevine SHS o situaciji na području tuzlanskog okruga za mjesec august 1920. godine, Načelstvo tuzlanskog okruga, br. 1137 res. od 8. septembra 1920. godine, navodi:

»Povišicom 100% radničkih plata zadovoljeni su zahtjevi radnika u ugljenokopu i Solari u Kreki.

Solara u Kreki morala je reducirati ispod polovice produkciju soli, jer nema nikakve tražnje i usled toga mora naizmenično slati radnike na prisilno odsustvo.«²⁹

Međutim, iako je plata radnika bila za dvostruko uvećana, njihov položaj svakim danom postajao je sve teži jer su cijene životnim namirnicama i ostalim osnovnim potrebama neprestano rasle. Zbog toga je na skupštini podružnice Saveza rudarskih radnika u Kreki, 24. septembra 1920. godine, na kojoj su, pred oko 1000 radnika, Mitar Trifunović i Franjo Rezač govorili o položaju rudarskih radnika i skupoći, bilo istaknuto:

»Položaj rudarskih radnika odvisi od ekonomskog položaja Jugoslavije. Nije dovoljno zadobiti veću dnevnicu ili mogućnost kupovanja životnih namirnica. Većina rudarskih radnika o tome i ne misli iz razloga toga što se radnici većinom ne zanimaju o svome položaju. Oni osjećaju težak položaj i stanje, ali ne znadu tome razlog. . . Mi vidimo u društvenom životu pometenost, nered i metež.«³⁰

Donošenje »Uredbe o radu i redu« i nastojanju da se ona ozakoni izazvalo je oštre proteste radništva u tuzlanskom bazenu. Tim povodom je, 29. septembra 1920. godine, u Kreki održana skupština rudarskih radnika sazvana od strane Mjesnog sindikalnog vijeća u Tuzli. U prisustvu preko 2400 radnika i radnica govorio je o poku-

šajima ograničavanja radničkih prava od strane buržoazije Mitar Trifunović.³¹ Na kraju, skupština je prihvatila rezoluciju u kojoj se, između ostalog, navodi:

»Povodom projektovane uredbe Centralne vlade u Jugoslaviji kojom se ide zatim da se nasiljem državne sile zabrane radnički štrajkovi.

Zbor konstatuje, da je prastaro štrajkačko pravo radnika nemoguće oduzeti, a da se kod samog takvog pokušaja ne sukobe dva sveta, čiji su interesi nepomirljivo suprotni.

U odbrani svojih ekonomskih interesa radnici moraju činiti upotrebu od štrajka, žrtvujući pri tom svoje gladne nadnice, gladujući kod njegove upotrebe sa svojim porodicama, radnici pribjegavaju štrajku u toliko više i češće u koliko je skupoća živžnih namirnica jača, u koliko je procenat kapitalista, zbog proizvoljnog utvrđivanja prodajnih cena proizvoda veći, u koliko su kulturne i socijalne prilike radništva teže.

Varvarsko shvatanje da se uzroci otklanjaju surovim kažnjavanjem, radnički sindikati odbijaju.

Nasuprot tome zbor ističe parolu odlučne borbe protivu nasilja protiv štrajka, čini pred najširoom javnošću, pred svima građanima ove zemlje odgovornu Centralnu vladu za sve posledice koje će morati nastupiti odprilike Uredbom »o radu i redu« koja legalnu borbu sindikata gura silom na teren nelegalnosti.

Jer, dok se za štrajkove spremaju tamnice i robijašnice, lihvi koja prouzrokuje borbu za veće nadnice, se misli doskočiti isticanjem javnih cena u prodavnicama.

Samo jedan put kojim se može poći u borbu protivu skupoće: Uvođenje radničke kontrole nad proizvodnjom, ispitivanjem tajnih kalkulacija sopstveničkih, bez određivanja basnoslovnog profitnog procenta.

Uvođenjem ove kontrole opširnom organizacijom svekolike proizvodnje, moguće je ublaženje krize koja vlada.

Pošto zbor smatra da Uredbom o radu i redu ne inspiriše nijedan stvarni privredno ekonomski interes već da su tu po sredi i glavni motivi politički reakcionarnih planova buržoazije, ovim izjavljuje da je radništvo gotovo boriti se krajnje odlučnim sredstvima za odbranu slobode, zbora i udruživanja, slobode štrajka i organizovane akcije sindikata.«³²

Pored ove i drugih protestnih akcija, Mjesna organizacija KPJ Tuzle stupila je u drugoj polovini 1920. godine u izbornu borbu za izbore poslanika za Ustavotvornu skupštinu. Na poziv Sekretarijata Likvidacionog pokrajinskog izvršnog odbora KPJ za Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru, polovinom septembra 1920. godine, Mjesna organizacija KPJ za Tuzlu povelja je široku akciju da se svi članovi KPJ i njihovi simpatizeri upišu u biračke spiskove. U cilju okupljanja svojih članova i svih progresivnih snaga na tuzlanskom području, Mjesna organizacija KPJ Tuzle zatražila je od Gradskog kotarskog ureda u Tuzli dozvolu za održavanje skupštine.³³ Na ovoj predizbornoj skupštini su, pred oko 2000 radnika i seljaka,³⁴ o predstojećim izborima za Konstituantu govorili: Franjo Režac, Ivo Man-

dić, Radivoj Đurić, Marko Brković, Lazo Cvjetinović, Gavro Tekić, Vladimir Bilbija i Pero Todorović.³⁵

Neposredno nakon održavanja ove skupštine vlasti su u još većoj mjeri pojačali teror nad članovima KPJ i njihovim simpatizerima u nastojanjima da onemoguće i spriječe njihovu predizbornu aktivnost. O tome je, u članku pod naslovom: »Sloboda« izbora u tuzlasnom okrugu, »Glas slobode« pisao:

»Teror i šikancije vlasti tuzlanskog okruga nad našim organizacijama i drugovima nije nikada prekidao, naročito u pojedinim mjestima po unutrašnjosti. Nasilje tamošnjih vlasti išlo je dotle da su svakoga ko bi se deklarirao kao komunista proganjali kao divlju zver. Sad u oči izbora u mesto da prestane, taj teror je prešao sve granice. Vlasti su se tamo upregle iz petnih žila da onemoguće svaki rad našoj partiji, da bi taj okrug sačuvali kao poziciju za mnogozasluznu milionsku bradu Nikole Pašića. . . U tome pravcu vlasti su, kako iz pouzdana vrela doznajemo, izdale tajni raspis da se po svaku cenu ima sprečiti izborni rad Komunističke partije.«³⁶

U izvještaju Načelstva tuzlanskog okruga, br. 1537 prez. 1920. od 9. novembra 1920. godine, Ministarstvu unutrašnjih poslova Kraljevine SHS jasno se vidi sa koliko su pažnje praćeni događaji vezani za pojedine partije i grupe na predstojećim izborima. O tome se u tom izvještaju navodi:

»Mjesec oktobar prošao je u partijskim dogovorima za izbore narodnih poslanika. Tek po koja se agitaciona skupština održala. Sprema se 8 stranaka da u ovom okrugu postave listu. Jedna od njih je i komunistička. Održala je dve skupštine na kojima se govorilo dosta rezervisano i u dozvoljenim granicama, a što je nesumnjivo posledica energičnih mera poduzetih prema njima. U zadnji čas je istupio sa akcijom u ovom okrugu Šerif Arnautović s jedne strane i Šefkija Gluhić s druge strane da koliko mogu oduzmu od J. M. O. Ove simpatične akcije i ako poduzete u dvanajsti čas samom svojom pojavom donose korist a nije isključeno da 1—2 mandata oduzmu od J. M. O. koja bi inače jedina raspolagala sa biračima muslimanima u ovom okrugu. Na ovaj način su Muslimani u ovom okrugu podeljeni na tri dela. Radikalna, demokratska i Savez zemljoradnika podeliće među se birače Srbe pravoslavne a malim delom dobiće i glasove od ostalih veroispovesti. Katolici glasati će pocepano za hrvatsku težačku, hrvatsku pučku, demokrate i komuniste.«³⁷

Međutim, i pored svih represalija i terora koje su provodile, vlasti, veoma intenzivno su nastavljene pripremem za izbore. U tom periodu održana je i Oblasna konferencija KPJ za tuzlansku oblast,³⁸ kojoj su ispred Pokrajinskog likvidacionog odbora prisustvovali Vaso Serzentić i Đorđe Anđelić, novoimenovani sekretar Oblasnog vijeća. U izvršni odbor partijskog vijeća tada su izabrani: Marko Brković, predsjednik, i članovi: Jovo Sretenović, Niko Trifković, Jakov Čurić, Anto Glavaš, Simo Begović i Stjepan Kranjčec.³⁹ Za nosioca kandidatske liste KPJ za tuzlansku oblast, po nalogu Centralnog partijskog vijeća, izabran je Mitar Trifunović. Pored njega na kandidatskoj listi su se nalazili: Osmo Hurić, rudar iz

Kreke, Ivan Krndelj, privatni činovnik iz Sarajeva, Božo Petrović, težak iz Dubrava, Marko Markelić,⁴⁰ kovač iz Pasca, Ivan Mandić, kovač iz Kreke, Jovan Sretenović, pekar iz Tuzle, Vojislav Nikolić, opančar iz Bijeljine, Ibrahim Žigić, radnik iz Bisatrea, Milan Jočić, činovnik iz Sarajeva i Franjo Marić, rudar iz Husina⁴¹. Na izborima koji su održani 28. novembra 1920. godine, lista KPJ dobila je u tuzlanskom okrugu 3685 glasova⁴² i time je Mitar Trifunović izabran za poslanika Ustavotvorne skupštine.⁴³ Ovaj izborni uspjeh, bez sumnje je bio rezultat uticaja KPJ na području tuzlanskog okruga, a naročito u samoj Tuzli.

Politička afirmacija jugoslovenskog proletarijata, a time i tuzlanskog, poslije novembarskih parlamentarnih izbora, na kojima su komunisti dobili ukupno 59 poslaničkih mandata u Skupštini,⁴⁴ bila je od izuzetnog značaja za dalji razvitak revolucionarnog radničkog pokreta. Taj događaj zapanjujuće je djelovao na vladajuće krugove, jer je upozoravao na ozbiljne krize postojećeg poretka. Zbog toga je vladajuća klasa jedini izlaz za spasavanje svojih pozicija vidjela u uvođenju zakonskih mjera koje su imale za cilj onemogućavanje daljeg uspona i konsolidovanja naprednog radničkog pokreta. Ona je dugo vremena pripremala akciju za poduzimanje najoštrijih mjera protiv radničkog pokreta, njegovih političkih i strukovnih organizacija, a kao neposredan povod poslužili su joj pokreti rudarskih radnika u Sloveniji i Bosni i Hercegovini.⁴⁵

Položaj rudarskih radnika u Bosni i Hercegovini, a prema tome i na području tuzlanskog rudarskog bazena, bio je vrlo težak. Niske nadnice, dug radni dan (koji je iznosio 10, 12 i više časova), zatim veoma teški uslovi pod kojima su rudari radili i neprestano povećanje cijena životnih namirnica bili su uzrok njihovom nezadovoljstvu. Zbog toga su često podnosili zahtjeve direktijama rudnika i Rudarskom odsjeku Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu, tražeći da se stanje rudarskih radnika poboljša i uklone velike razlike između visine nadnica i cijena životnih namirnica, a da se radni dan svede na osmočasovno radno vreme. Položaj rudarskih radnika najbolje ilustruje članak »Rudari u obranu života«, koji je 24. decembra 1920. godine izišao u »Glasu slobode«:

»Jugoslavija je prva kad treba prenijeti javne terete na gladne radničke zarade, a posljednja kad treba povesti nekog računa o radnicima. Ali, nijedna kategorija radnika u Jugoslaviji nije tako u očajnom materijalnom položaju kao rudarski radnici. Razne šikane i novčane kazne koje iznose dnevno na hiljade dinara, izbacivanje bez razloga sa rada, beskrajno mizerne nadnice koje su ispod minimuma za život, onespobljavanje i pogibije na radu bez ikakve naknade, ili sa naknadom pored koje rudar mora prositi za hljeb — to su uslovi pod kojima već dvije godine rudarski radnici rade i trpe. . . . Prema tim i takvim ljudima, koji se stotinama metara spuštaju pod zemlju da iz njene utrobe izvade ono bez čega savremeno društvo ne može živjeti, vlada postupa dželatski, jer neće ni da čuje za njihov zahtjev da im se nadnice povise koliko toliko srazmjerno cijinama.«⁴⁶

Samo za period od mjesec dana cijene osnovnih životnih namirnica naglo su porasle i kretale su se:

Životne namirnice	C i j e n e		Razlika u %
	1. VIII 1920. kruna	1. IX 1920. kruna	
Brašno (0)	11	18	63
Brašno za kuhanje	10	16	60
Brašno za kruh	8	14	75
Kukuruz	4,50	6,50	44
Riža	30	36	20
Šećer	50	75	41
Mast	46	65	41
Svinjsko meso	24	34	42
Sol	4,20	7,40	76
Luk	3	6	100 ⁴⁷

Iz ovog pregleda se može zaključiti da su cijene osnovnih životnih namirnica porasle u prosjeku za gotovo 60%. Međutim, ako se uzme u obzir da su cijene navedenih namirnica do druge polovine decembra 1920. godine porasle za još najmanje 20%, onda izlazi da je razlika u cijenama navedenih artikala stvarno iznosila oko 80%. Iako zahtjevi rudarskih radnika, da se njihove nadnice povećaju u prosjeku za 40% nisu bili ni približno u skladu sa rastom cijena životnih namirnica, ipak ih Zemaljska vlada za BiH nije prihvatila. Zbog toga je to odbijanje Zemaljske vlade naišlo na snažan otpor rudarskih radnika, koji su vidjeli jedini izlaz u otvorenoj borbi za ostvarenje svojih zahtjeva. O tome je, povodom navedene odluke Zemaljske vlade, Mitar Trifunović u »Glasu slobode«, pored ostalog, pisao:

»Mi se ove odgovornosti ni najmanje ne plašimo, niti pak možemo odustati od naših podnijetih zahtjeva, jer su oni tako nužni i tako opravdani. Sve posljedice mogu pasti samo na Zemaljsku vladu, jer je ona pravi krivac svega, što je u stvari i sama najbolje dokazala ovim svojim odgovorom.

Zar zato što je Zemaljska vlada svojom birokratskom upravom upropastila rudnike u Bosni i Hercegovini i što ih iz dana u dan sve više upropaštava, što sama tvrdi priznajući da svi rudnici i danas rade deficitom, treba da snosi svu odgovornost pred radnicima i narodom Savez rudarskih radnika a ne Zemaljska vlada!«⁴⁸

U međuvremenu, pred samo izbijanje štrajka rudarskih radnika, okružni načelnik Dimitrije Grudić izvijestio je Zemaljsku vladu o situaciji i preduzetim mjerama na području tuzlanskog okruga:

»Od pre nekoliko dana oseća se mnogo jače kretanje radnika na rudokopima u Kreki i radnicima u Solini i prema onome što sam izvešten, oni su namerni da preduzmu štrajk koji će obuhvatiti veće razmere, i po njihovom mišljenju da će se objaviti generalni štrajk sviju radnika u Jugoslaviji.

Preduzeo sam sve potrebne korake da obezbedim sve objekte da oni ne bi pokvarili i uništili. Postavljena je straža od žandarmerije kod velike električne centrale koja osvjetljava varoš i 6 velikih rudarskih rovova. Žandarmerijska straža sa dobrovoljcima čuva veliki barutni magazin koji je sopstvenost rudokopa Rudarskog preduzeća Kreka, i u kome ima nekoliko vagona eksploziva. . . Na ulazima u rudarske grotle postavljena je žandarmerijska straža koja će grotla čuvati da kad radnici iz grotla izađu ne bi niko ušao i učinio kvara.

Pozvao sam k sebi sve komunističke vođe i saopštio im na potpis, da će mi oni odgovarati u prvom redu za sve ono što se bude desilo, i da preporuča svojim drugovima da nasilna sredstva ne upotrebljavaju, i da bi se svako nasilje s njihove strane najenergičnijim merama suzbilo i u krajnjim slučajevima upotrebljena i voj-ska.

*Po nekim znacima ovi rudarski radnici stoje u tesnoj vezi sa željezničarima i bojati se da i željezničari ne pristupe štrajku.*⁴⁹

Međutim, 22. decembra 1920. godine, izbio je štrajk u tuzlanskom rudarskom bazenu, a zatim se ubrzo proširio i na ostale rudarske centre u Bosni i Hercegovini.⁵⁰ Odmah po izbijanju štrajka Zemaljska vlada je, nemoćna da bilo šta preduzme, počela prijetiti da će silom natjerati radnike na posao, navodeći da štrajk nema samo ekonomski nego i politički karakter. Ali, i pored svih prijetnji, štrajk je nastavljen punim intenzitetom, što se najbolje vidi iz raznih izvještaja koji su neprestano podvlačili veliku snagu štrajkaša.⁵¹ Nastojanja uprave ugljenokopa u Kreki, a posebno direktora Veselskog, da pronađu nove radnike ostala su bez uspjeha, pa su bili prisiljeni da povedu pregovore sa radnicima. Međutim, ubrzo se pokazalo da pregovori neće donijeti nikakvih pozitivnih rezultata, ier uprava ugljenokopa nije bila spremna da odstupi od ranije donesenih odluka i da udovolji traženjima rudarskih radnika.

Na sastanku Mjesne organizacije KPJ za Tuzlu, održanom neposredno nakon objavljivanja štrajka, donijeto je niz značajnih odluka, kao što su: formiranje štrajkaškog odbora⁵² i njegovo preseljenje u Husino, zatim postavljanje radničkih straža na okolnim brdima radi pravovremenog obavještanja o mogućim akcijama vlasti, kao i da će se nemilosrdno postupati prema štrajkolomcima i svim onim koji budu sprečavali radnike u njihovoj borbi za ostvarivanje njihovih pravednih zahtjeva. Pored toga, očekujući da će radnici iz Kolonije biti izbačeni iz državnih stanova, donesena je odluka da im se obezbijedi smještaj kod ostalih rudara u okolnim selima: Husinu, Lipnici, Parselu, Morančanima, Orašju i drugim. Tom prilikom bilo je preseljeno iz radničkih stanova u Koloniji preko 100 rudarskih porodica.⁵³ Istovremeno, bila je pokrenuta i akcija za osnivanje fonda iz kojega bi se pomagale progonjene štrajkaške porodice u životnim namirnicama i novcu.

Kada je okružni načelnik Dimitrije Grudić saznao da su radnici iz Kolonije preselili u okolna sela i da će se 25. decembra 1920. godine održati skupština štrajkaša u Husinu, poslao je »patrolu od 20 žandarma i policista. . . radi hvatanja odbeglih radnika stranih

podanika (odnosi se na rudarske radnike iz Slovenije, op. T. G.) koji se po naređenju imadu prognati radi bunjenja«. ⁵⁴ Međutim, njihovi pokušaji da rastjeraju radnike naišli su na odlučan otpor, pa je okružni načelnik Dimitrije Grudić zatražio pomoć vojske i proglašenje prijekog suda. ⁵⁵

Nakon sukoba štrajkaša i organa vlasti nastala je prava hajka hapšenja rudara. Tom prilikom vršena su najokrutnija nasilja nad rudarima i njihovim porodicama. Preko 800 ljudi bilo je izbatinano, dok ih je oko 2000 zatvoreno. ⁵⁶ O tim se progonima i zlostavljanjima, u telegrafskom izvještaju tuzlanskog okružnog načelnika Dimitrija Grudića upućenom Zemaljskoj vladi za BiH od 28. decembra 1920. godine, koji je također dostavljen i Ministarstvu unutrašnjih poslova Kraljevine SHS, navodi:

»Pohvatano je i doterano u Tuzlu 33 buntovinka, među kojima Božo Mrkić koji je od strane pobunjenika izabran za njihovog komesara, Anto Adžić podkomesar u čijoj su kući bili zatvoreni tri žandarma, i Božo Ružić u čijoj je kući bio pobunjenički štab. Jedan od pobunjenika, koji je pokušao udariti nožem jednog žandarma ubijen je. Ranjeni žandarm umro je, a narednik za koga je javljeno da je poginuo živ je, a tri žandarma koji su bili zatvoreni u kući Ante Adžića oslobođeni su. Ima još tri lako ranjena žandarma.

Kod jednog od uhvaćenih pobunjenika nađeno je pismo potpisato od njih trojice, adresovano na načelnika u Tuzli, u kome mu se preti sa ispadom na varoš ako ne prestane sa proganjanjem stranih podanika.

Odaslata vojska stigla je u Tuzlu i obilazi pobunjenike koji se iz Husina, koje je već zauzeto, povlače ka selu Živinice. Izgledi su da će danas svi pobunjenici biti pohvatani.» ⁵⁷

U toku trajanja štrajka rudara na tuzlanskom području, pored žandarma Riste Reljića, koji je poginuo prilikom jednog sukoba između žandarma i rudara, živote su izgubili: Blaško Kovačević, 42 godine, iza njega ostalo devetoro djece; Tunjo Grgić, 43 godine, otac petero djece, umro u zatvoru od zadobijenih batina policije i »narodne garde«; Franjo Božić, 41 godina, otac petero djece, umro od zadobijenih rana kod kuće; Mato Pavljašević, 51 godina, otac troje djece, nađen mrtav kod kuće; Šimo Čranjić, otac jednog djeteta, umro od zadobijenih rana kod kuće; i Ivo Pavljašević, 18 godina, umro od uboja nakon 18 mjeseci. ⁵⁸ Pored toga, oko 350 rudara izvedeno je pred sud od kojih je Jure Kerošević bio osuđen na smrt, a 16 rudara na ukupno deset godina, tri mjeseca i sedam dana zatvora. ⁵⁹ Međutim, proces protiv tuzlanskih rudara izazvao je snažne proteste ne samo jugoslovenskog proletarijata nego i u inostranstvu (Francuskoj, Njemačkoj, Bugarskoj i drugim), naročito za spasavanje na smrt osuđenog Juru Kervševića. Ova akcija napokon je završena sa uspjehom, jer je vlada, na opšti pritisak javnog mnjenja, bila prisiljena da ranije donesenu presudu nad Jurom Keroševićem zamijeni sa 20 godina robije.

Štrajk rudarskih radnika tuzlanskog bazena završen je definitivno početkom druge polovine februara 1921. godine, kada je i posljednja grupa rudara bila uhapšena i vraćena na posao. U me-

đuvremenu, donošenjem Obznane, 29/30. decembra 1920. godine, u ostalim krajevima Kraljevine SHS i svim ostalim mjestima Bosne i Hercegovine štrajk je bio presječen, a radnici su silom vraćeni na posao. Na kraju treba istaći da je štrajk rudara Bosne i Hercegovine, a time i na području tuzlanskog rudarskog bazena, bio sastavni dio jedinstvenog pokreta rudara u Kraljevini SHS. Finale štrajka u Bosni i Hercegovini, izraženo u »Husinskoj buni«, označilo je prekretnicu u revolucionarnom radničkom pokretu kod nas. »Husinska buna« je bila direktan povod za donošenje Obznane, kojom je Komunistička partija Jugoslavije stavljena van zakona.⁶⁰

NAPOMENE:

- 1 »Glas slobode«, br. 123 od 1920. godine.
- 2 Mato Vidović je na Vukovarskom kongresu, održanom od 20. do 24. juna 1920. godine, prišao »centrumašima«, a poslije donošenja Obznane prešao sasvim na antikomunističke pozicije.
- 3 »Glas slobode«, br. 28 od 1920. godine.
- 4 U izvještaju načelnika tuzlanskog okruga Dimitrija Grudića, od 16. februara 1920. godine, Ministarstvu unutrašnjih poslova Kraljevine SHS nalazi se i spisak radnika komunista zaposlenih u Solani i ugljenokopu Kreka. Kao komunistički agitatori navode se: Mitar Trifunović, činovnik bolesničke blagajne, Franjo Rezač, rudar, Johan Rajcer, radnik Solane, Karlo Krejčić, mašinski bravar, Rudolf Rubiček, knjigovođa u pivari, Mato Mandić, mašinski bravar, Ivan Mandić, mašinski bravar u Solani, Mato Vidović, činovnik bolesničke blagajne, Savo Sretenović, pekarski pomoćnik, Petar Dugonjić, pekarski pomoćnik, Osman Hurić, rudar, Niko Trifković, moler, Ljubo Đurić, obučarski pomoćnik, Ana Kremenc, kafanarica, Joco Trifković, električar, Stjepan Kranjčec, pekarski pomoćnik, Stjepan Brkljačić, električar, Šimo Borkić podvornik bolesničke blagajne, Jakov Đurić, pekarski pomoćnik, Jakub Tudaković, moler, Jozef Labuš, rudar (bravar), Nikola Poljko, rudar, Anto Poljko, rudar, Gabrijel Menlauzić, rudar, Rudolf Kren, inženjer, Marko Marić, rudar, Anton Željeznik, rudar, Limun Obučina, poštar u Kreki, Franjo Josip, bravar, Niko Marić, rudar, Ferenc Zaboš, bravar, Hamid Smailović, rudar, Mirko Veseli, rudar i Mato Lukić, radnik u Kreki.
(Istorijski arhiv Tuzla, Dokumentaciona građa za istoriju radničkog pokreta tuzlanskog bazena 1920, Administrativno-policijski spisi, sveska VII—1, dok. br. 7)
- 5 Istorijski arhiv Tuzla, Dokumentaciona građa. . ., sveska VII—1, dok. br. 6.
- 6 Arhiv SRBiH, ZVS, Prez. br. 1657, 1672 i 1808/1920.
- 7 LJUBIŠA RISTOVIĆ, Mitar Trifunović Učo, Sarajevo 1961, str. 76; Istorijski arhiv Tuzla, Dokumentaciona građa. . ., sveska VII—1, dok. br. 9.
- 8 Arhiv SRBiH, ZVS, Prez. br. 3232/1920.
- 9 Arhiv SRBiH, ZVS, Prez. br. 3876/1920.
- 10 Istorijski arhiv Tuzla, Dokumentaciona građa. . ., sveska VII-1, dok. br. 29.
- 11 Isto.
- 12 Tom prilikom načelnik tuzlanskog okruga Dimitrije Grudić u telegramu upućenom, 24. aprila 1920. godine, Zemaljskoj vladi za BiH tražeći vojno pojačanje navodi:
»U Tuzli ima svega stotinu pedeset vojnika. U slučaju kakvih nemira nedovoljno prema broju komunista kojih ima do tri hiljade dobro organizovanih. Smatram da bi dobro bilo izvesno vreme uputiti jedan deo artiljerijske divizije iz Bijeljine u Tuzlu. Tamo nije potrebna, a njihov dolazak ovde umiriće građanstvo koje je zaoštreno, i ulilo bi strah komunistima.«
(Arhiv SRBiH, ZVS, Prez. br. 3583/1920).
- 13 »Glas slobode«, br. 98 od 1920. godine.
- 14 Arhiv SRBiH, ZVS, Prez. br. 4589/1920; »Glas slobode«, br. 98 od 1920. godine.
- 15 Isto.

- 16 LJUBIŠA RISTOVIĆ, n. d., str. 87.
 17 Isto.
 18 »Glas slobode«, br. 117 od 1920. godine.
 19 »Glas slobode«, br. 123, 126, 129, 137 i 139 od 1920. godine.
 20 LJUBIŠA RISTOVIĆ, n. d., str. 88.
 21 Isto, str. 87—88.
 22 Arhiv SRBiH, ZVS, Prez. br. 7052/1920.
 23 »Glas slobode«, br. 147 od 1920. godine.
 24 Arhiv SRBiH, ZVS, Prez. br. 7182/1920.
 25 »Glas slobode«, br. 163 od 1920. godine.
 26 Isto.
 27 Isto.
 28 Pored radnika iz Tuzle, Kreke i Lukavca, kao i drugih mjesta u okolini, skupštini je prisustvovao i veliki broj seljaka iz tuzlanskog kotara. Od 36 sela ovog kotara na skupštini su prisustvovali seljaci iz 34 sela.
 (»Glas slobode«, br. 179 od 1920. godine).
 29 Istorijski arhiv Tuzla, Dokumentaciona građa. . ., sveska VII-1, dok. br. 44.
 30 Arhiv SRBiH, ZVS, Prez. br. 10287/1920.
 31 »Glas slobode«, br. 215 od 1920. godine.
 32 Istorijski arhiv Tuzla, Dokumentaciona građa. . ., sveska VII-1, dok. br. 47.
 33 Tom prilikom bio je upućen slijedeći zahtjev:
 »Mjesna Organizacija komunističke partije Jugoslavije u Tuzli
 Gradskom kotarskom uredu u Tuzli
 Čast nam je do znanja staviti gradskom kotarskom uredu da će se održati
 javna skupština na dan 24. oktobra u 3 sata posle podne na Vilsonovom
 trgu, u slučaju kišnog vremena u Radničkom Domu u Tuzli sa dnevnim redom:
 Predstojeći izbori za Konstituantu.
- Predsjednik:
 Brković Marko, v. r.
 Rezač Franjo, v. r.«
- (Istorijski arhiv Tuzla, Dokumentaciona građa. . ., sveska VII-1, dok. br. 50)
- 34 Prema izvještaju Diomedesa Semiegelskog, kan. koncept. činovnika, Gradskom kotarskom uredu u Tuzli skupštini je prisustvovalo 150 do 200 osoba, ali je u toku njenog trajanja pristiglo još 400 do 500 ljudi (Istorijski arhiv Tuzla, Dokumentaciona građa. . ., sveska VII-1, dok. br. 51). Navedeni broj od oko 2000 prisutnih uzet je iz »Glas slobode«, br. 234 od 1920. godine.
 35 Istorijski arhiv Tuzla, Dokumentaciona građa. . ., sveska VII-1, dok. br. 51.
 36 »Glas slobode«, br. 229 od 1920. godine.
 37 Istorijski arhiv Tuzla, Dokumentaciona građa. . ., sveska VII-1, dok. br. 52.
 38 Konferencija je održana 1. novembra 1920. godine u Tuzli.
 39 »Glas slobode«, br. 243 od 1920. godine.
 40 U »Glasu slobode«, br. 257 od 1920. godine stoji: Marković.
 41 Statistički pregled izbora narodnih poslanika za Ustavotvornu skupštinu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, izvršenih na dan 28. novembra 1920. god., Kandidatske liste u okrugu tuzlanskom, Beograd 1920, s. p.
 42 Za kandidatsku listu KPJ na području tuzlanskog okruga glasalo je u: Bijeljini 206, Brčkom 193, Gračanici 54, Gradačcu 186, Kladnju 60, Maglaju 348, Tuzli 2536, Vlasenici 20 i Zvorniku 35 glasača.
 (Statistički pregled izbora narodnih poslanika. . ., Rezultat u celom okrugu tuzlanskom, s. p.)
 43 Kandidatske liste KPJ u Bosni i Hercegovini bile su istaknute u šest, a dobiele su potrebnu većinu za mandate u četiri okruga: Banja Luka — Jakov Lastrić 3143, Sarajevo — Đuro Đaković 4198, Tuzla — Mitar Trifunović 3685 i Travnik — Danko Madunić 3771 glas, dok Gojko Vuković u Mostaru i Branko Čulibrk u Bihacu nisu dobili potrebnu većinu.
 (Arhiv SRBiH, ZVS, Prez. br. 13008/1920; VZSO, Pov. br. 735/1920; »Glas slobode«, br. 260 i 261 od 1920. godine).
 44 BRANISLAV GLIGORIJEVIĆ, Parlamentarni sistem u Kraljevini SHS (1919—1929), Politički život Jugoslavije 1914—1945, zbornik radova, Beograd 1973, str. 370.

- 45 50 godina revolucionarnog sindikalnog pokreta u Jugoslaviji, Beograd 1969, str. 83.
- 46 »Glas slobode«, br. 279 od 1920. godine.
- 47 »Glas slobode«, br. 276 od 1920. godine.
- 48 »Glas slobode«, br. 278 od 1920. godine.
- 49 Arhiv SRBiH, ZVS Pov. br. 540/1920.
- 50 U periodu od 22. do 24. decembra 1920. godine stupili su u štrajk rudari u svim bosansko-hercegovačkim ugljenokopima: Kreki, Zenici, Kaknju, Brezi, Banja Luci, Lješnjanima i još nekim manjim ugljenokopima. Od ukupno 5100 rudarskih radnika, koliko ih je tada bilo u Bosni i Hercegovini, štrajkovalo je oko 4800 rudara.
(Jovan Vujatović, Husinska buna, Sarajevo 1955, str. 30).
- 51 RAFAEL BRČIĆ, Štrajk rudara u Bosni i Hercegovini 1920. godine, Prilozi br. 1, Sarajevo 1965, str. 36.
- 52 Funkcije štrajkaškog odbora vršio je upravni odbor podružnice Saveza rudarskih radnika u Tuzli.
- 53 JOVAN VUJATOVIĆ, n. d., str. 45.
- 54 Arhiv SRBiH, ZVS, Pov. br. 554/1920.
- 55 Tom prilikom je, 27. decembra 1920. godine, Milan Srškić, predsjednik Zemaljske vlade za BiH, zatražio od Komande Bosanske divizijske oblasti hitnu intervenciju vojske u Tuzli:
»Čast mi je zamoliti Vas da izvolite čas pre uputiti u Tuzlu jednu četu pješadije sa mitraljeskim odjeljenjem kako bi mogla ova vojna snaga potpomoci akciju tamošnjeg okružnog načelnika u cilju povraćanja i održavanja reda koji je jako poremećen usled oružanog sukoba između radnika-štrajkača iz okolnih rudnika i žandarmerije. Vojska bi imala kooperisati sa organima okružnog načelnika.«
(Arhiv SRBiH, ZVS, Pov. br. 555 i 556/1920).
- 56 RAFAEL BRČIĆ, n. čl., str. 46.
- 57 Arhiv SRBiH, ZVS, Pov. br. 555 i 556/1920.
- 58 ASIM BEHMEN, Tuzlanski proces, Nova Evropa, knj. VI, br. 10, str. 307—318; RAFAEL BRČIĆ, n. čl., str. 52.
- 59 »Organizovani radnik«, Beograd, br. 90 do 1925. godine.
- 60 RAFAEL BRČIĆ, n. čl., str. 46; Pregled istorije SKJ, Beograd 1963, str. 75.

DIE LAGE UND DIE AKTIONEN DER ARBEITERSCHAFT IM TUZLAER GEBIET IM JAHRE 1920.

Nach dem Ende des ersten Weltkrieges nahm der Prozess der Wiederherstellung der revolutionären Arbeiter — und Gewerkschaftsbewegung auch im Tuzlaer Bergwerksgebiet einen schnelleren Verlauf. In dieser Hinsicht hatte auch die Abteilung des Bergwerkarbeiterbundes, die die grösste Zahl der gewerkschaftlich organisierten Mitglieder umfasste, am meisten Erfolg.

Am Anfang des Jahres 1920. setzten die Arbeiter des Tuzlaer Bergwerksgebietes entschlossen den früher begonnenen Kampf für die Besserung ihrer ökonomischen Lage fort, was sehr schnell zu offenen Konflikten mit den Arbeitgebern führte. Diese versuchten dann mit verschiedenen Zwangsmassnahmen und Repressalien die Bewegung und Arbeiteraktionen zu verhindern. Jedoch, trotz aller gegebenen Hilfe und Unterstützung der gesamten politischen Behörden erlebten die Arbeitgeber durch die Entschlossenheit und Einigkeit der Arbeiter in meisten Fällen nur Misserfolge. Das bezeugen auch zahlreiche und gut organisierte Arbeiteraktionen, wobei die Arbeiter ihre Anforderungen für eine bessere ökonomische und politische Lage stellten. Es ist nicht ohne Bedeutung hervorzuheben, dass in diesem Zeitraum an vielen Versammlungen und anderen Arbeiteraktionen neben den Arbeiter auch eine grosse Zahl der Dorfbewohner teilnahm, was jedenfalls den Kampf der Arbeitermassen für bessere Lebens — und Arbeitsbedingungen eine neue Dimension und Qualität verleiht.

Der immer grössere Einfluss, den die sozialistische Arbeiterpartei Jugoslawiens (der Kommunisten), von der anderen Hälfte 1920. die Kommunistische Partei Jugoslawiens, auf das Tuzlaer Bergwerksgebiet ausübte hatte auch eine bessere Organisation der Arbeiter und deren Aktionen zur Folge.

Das kam besonders gelegentlich der Festlichkeiten des Arbeiterfeiertages — des 1. Mai 1920. zum Vorschein, an denen etwa 7.000 Arbeiter aus Tuzla, Kreka, Lukavac und anderen Ortschaften des Tuzlaer Bezirkes teilnahmen. Ausserdem soll auch der sehr bedeutende Erfolg der revolutionären Arbeiter und Gewerkschaftsbewegung des Tuzlaer Proletariats bei den Novemberwahlen für die Konstituante hervorgehoben werden. Bei den Wahlen, die am 28. November 1920. abgehalten wurden erhielt die Liste der Kommunistischen Partei im Tuzlaer Bezirk 3,685 Wählerstimmen und ihr Listenträger für diesen Bezirk — Mitar Trifunović wurde zum Abgeordneten des Parlaments erwählt. Dieser Erfolg bei den Wahlen war ohne Zweifel die Folge des Einflusses, den die Kommunistische Partei Jugoslawiens auf dem Gebiet des Tuzlaer Bezirkes, besonders aber in Tuzla, hatte.

Im Tuzlaer Bergwerksrevier brach am 22. Dezember 1920. der Streik der Bergwerker aus der sich bald auch auf andere Bergwerkszentren in Bosnien und der Herzegovina verbreitete. Dieser Streik der Bergarbeiter diente den Behörden als Anlass zur offenen Waffenintervention gegen die Bergleute und ihre Familien. In diesen Kämpfen wurden im Tuzlaer Gebiet sechs Bergleute von den Behörden getötet und 2.000 verhaftet. Weiterhin wurden 350 Bergleute bei dem Gericht verklagt. Zum Tods wurde Jure Kerošević verurteilt (diese Strafe ist dann später auf den Druck der öffentlichen Meinung hin zu 20 Jahren Haft umgewandelt worden), während 16 Bergleute zu verschiedenen Freiheitsstrafen verurteilt wurden.

Das Ende des Stiks der Bergleute in Bosnien und der Herzegovina, das als sogenannter »Husino Aufstand« (»Husinska buna«) bekannt ist, bedeutete einen Wendepunkt für die revolutionäre Arbeiterbewegung im Lande. Dieser Streik hat direkten Anlass zur Kundgebung der »Obznana« vom 29/30. Dezember 1920. gegeben, womit die Kommunistische Partei Jugoslawiens und andere Arbeiterorganisationen als illegale erklärt wurden. Damit wurde für eine längere Zeit mit Gewalt die weitere Entwicklung der revolutionären Arbeiterbewegung und ihrer Organisationen unterbrochen, jedoch nicht aber der Kampf der Arbeiter um die Verwirklichung ihrer Ziele.